

Ünite 4: İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarında İşverenin Hukuki Sorumluluğu ve Sorumluluğun Hukuki Dayanağı

Sorumluluğun Hukuki Dayanağı (Kaynakları)

İşverenin işçiyi koruma ve gözetme borcuna ilişkin kanuni düzenlemelerin bir kısmı özel hukuk, bir kısmı da kamu hukuku niteliği taşımaktadır. İşverenin koruma ve gözetme borcuna ilişkin özel hukuk niteliği taşıyan hukuki düzenlemelerin dayanağı 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu madde 417'dir. Kamu hukuku niteliği taşıyan işverenin koruma ve gözetme borcuna ilişkin düzenlemelerde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli koruyucu önlemler yer almıştır ve bu önlemleri almakla yükümlü tutulmuştur. Kamu hukuku niteliği taşıyan hükümler Anayasa, 4857 sayılı İş Kanunu, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Belediye Kanununda yer alır.

Sorumluluk Kavramı ve Türleri

Hukuki sorumluluk, bir kimsenin sözleşmeye aykırı davranış veya hukukun yazılı veya yazısız kurallarına aykırı hareketi nedeniyle başkasına vermiş olduğu zararı tazmin etme borcudur.

Geniş anlamda sorumluluk akdi sorumluluk ve akit dışı sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılır. Dar anlamda sorumluluk ise sadece akit dışı ilişkilerden doğan zararın tazmin yükümlülüğüdür.

Sorumluluk türleri üçe ayrılır:

- Akdi sorumluluk,
- Akit dışı sorumluluk (Kusur sorumluluğu ve sebep sorumluluğu).
- Hukuka uygun müdahaleden doğan sorumluluk.

Akdi (sözleşmeden doğan) sorumluluğun belli koşulları vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Taraflar arasında bir borç ilişkisinin yani sözleşmenin olmasıdır.
- Borcun ila edilmemiş olmasıdır.
- Borçlunun sözleşme ile üstlendiği borcunu gereği gibi ila etmemiş olmasıdır.
- Sözleşmeden doğan borcun biç veya gereği gibi ifa edilmemiş olması sonucunda borçlunun sorumlu tutulabilmesi için alacaklının be nedenle zarara uğramış olmasıdır.

Borçlunun borcunu yerine getirmemesi nedeniyle alacaklı zarara uğradığını borcun ifa edilmemesi ile uğranılan zarar arasında illiyet bağının mevcut olduğunu ispat etmelidir. Borçlunun akdi sorumluluğu kurla olarak kusur sorumluluğu olduğu için borçlunun sorumluluktan kurtulabilmesi için borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesinde hiçbir kusurunun olmadığını ispat etmelidir.

Akit dışı sorumluluk;

- Kusur sorumluluğu ve
- Sebep sorumluluğudur.

Kusur sorumluluğu; hukuka uygun olmayan hukuk düzeninin kınadığı bir irade veya irade noksanıdır. Kusur sorumluluğunda en önemli unsur kusurdur. Sorumluluğun meydana gelebilmesi için fiilde kusurun olması gerekir.

Kusurun tanımı TBK’da yapılmamıştır. Sorumluluk hukukunda kusur, hukuka aykırı sonucu istemek (kast) veya hukuka aykırı sonucu istememekle beraber onu önlemek için aynı şartlar altındaki normal ve tedbirli bir kimseden beklenen davranışı göstermektir (ihmal).

Sebeb sorumluluğu zararın meydana gelmesine sebebiyet verme düşüncesine dayanır. Sebeb sorumluluğunda kusur şartı aranmaz, kusur kurucu unsur değildir. Kısaca zararın tazmini için kişinin kusurlu olması aranmaz. Kanunun öngördüğü belirli olay ve olgularla meydana gelen zarar arasında uygun illiyet bağı olması yeterlidir. Sebeb sorumluluğu uygun illiyet bağına kesen mücbir sebep zarar göreninin kusuru ve üçüncü şahsın kusuru halinde ortadan kalkar.

Kusur sorumluluğu sadece TBK m. 49’da genel ilke olarak yer alırken, sebeb sorumluluğu TBK ve diğer değişik kanunlarda düzenlenmiştir ve kusur sorumluluğu ilkesinin istisnasıdır.

Sebeb sorumluluğu;

- Olağan sebeb sorumluluğu(Kanunda öngörülen özen yükümlülüğünün yerine getirilmesine dayanan bir kusursuzluk halidir ve sebeb sorumluluğunun en hafif şeklidir) ve
- Tehlike sorumluluğu (Sorumluluğun ağır tehlike taşıyan işletme veya faaliyetin yürütülmesine dayanır. Sorumluluk için bir kimsenin kusurlu olması veya objektif özen borcuna aykırı davranışı koşulu aranmaz) olmak üzere ikiye ayrılır. Türk sorumluluk hukukunda tehlike sorumluluğu özel kanunlarda düzenlenmiştir.

Hukuka uygun müdahaleden doğan sorumluluk; hukuka müdahaleden doğan sorumluluk ilkesine göre hukuk düzeni hukuka uygun müdahaleyi kabul etmektedir. Müdahale, bir kimsenin hukuk düzeni tarafından korunan şahıs veya mal varlığının bir başka kimse tarafından ihlal edilmesidir. Hukuka uygun müdahale neticesinde bozulan menfaat dengesinin korunabilmesi için fedakarlıkta bulunan ve dolayısıyla zarara uğrayan kimseye tazminat hakla verilmektedir. Bu şekilde hukuka uygun müdahaleye uğrayan kimsenin bu fedakârlığı hukuk düzenince müdahalesine izin verilen üstün çıkar sahibi tarafından denkleştirmekte yani tazmin edilmektedir. Bu sorumluluk türünde hukuken korunan bir değer feda edildiği için sorumluluk kabul edilmektedir.

İşveren Sorumluluğunun Niteliğine İlişkin Görüşler

İşverenin sorumluluğunun niteliği konusunda iki görüş savunulmaktadır:

- Kusura dayanan sorumluluk görüşleri; işverenin iş kazası ve meslek hastalığından doğan sorumluluğunu kusur sorumluluğu esasına dayandıran görüşe göre işveren iş yerinde iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini eksiksiz alır, bu konuda gerekli dikkat ve özeni gösterirse kusurlu sayılmaz ve zarardan sorumlu tutulmaz.
- Kusursuz sorumluluğa dayanan görüşler; işverenler iş kazası nedeniyle oluşan zarardan kusuru aranmaksızın sorumludur. Sorumluluğun ortaya çıkması için uygun illiyet bağı yeterlidir. İlliyet bağının kesilmesiyle işveren sorumluluktan kurtulur.

Yargıtay’ın görüşü ise; iş kazasına uğrayan veya meslek hastalığına tutulan sigortalının ve hak sahiplerinin bu nedenle işveren aleyhine açtıkları davalarda, uğradıkları zararın SGK tarafından tam olarak karşılanmaması halinde söz konusu olur. Yani işverenin sorumluluğu iş kazası ve meslek hastalığı neticesinde uğranılan ve 5510 sayılı SSGSK hükümlerince sağlanan haklar ve menfaatler dışında kalan zararların ödetilmesi ilkesine dayanır. Yargıtay’ın eski tarihli kararlarında kusur sorumluluğunu, daha yeni kararlarında ise kusursuz sorumluluğu kabul ettiği görülmektedir.

Türk Borçlar Kanunu’nda İşverenin Sorumluluğuna İlişkin Düzenlemeler

TBK’nın “işçinin kişiliğinin korunması” başlığı altında m.417’de koruma ve gözetme borcu

düzenlenmiştir. Getirilen hükme göre, “işveren hizmet ilişkisinde işçinin kişiliğini korumak ve saygı göstermek ve işyerinde, özellikle işçilerin psikolojik ve cinsel tacize uğramamaları ve bu tür tacizlere uğramış olanların daha fazla zarar görmemeleri için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür”. TBK m. 417/II’de ise işverenin işyerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmakla yükümlü olduğu hükmü düzenlenmiştir.

TBK m.417/II’de işverenin açıklanan hükümlere, kanun veya sözleşmeye aykırı davranışı nedeniyle işçinin ölümü, vücut bütünlüğünün zedelenmesi veya kişilik haklarının ihlaline bağlı zararların tazmininin, sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluk hükümlerine tabi olduğu ifade edilerek sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluk esaslarına göre sorumlu olduğu öngörülmüştür. TBK m.112’de yer alan genel hükme göre, işverenin kusurlu bulunduğu yönünde bir karine mevcuttur. İşveren sorumluluktan ancak kusurlu bulunmadığını ispatlayarak kurtulabilir.

Karine, bilinen mevcut olaylara dayanarak bilinmeyen bir olayın varlığının kanun tarafından farz edilmesidir.

İşveren sorumluluğunun koşulları şöyle sıralanabilir:

- İşverenin sözleşme gereği alması gereken iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini almaması.
- İşçinin alınmayan önlemler sebebiyle zarara uğraması,
- İşçinin uğradığı zarar ile olay arasında uygun illiyet bağının olması.

İllyet bağı: haksız fiil sebebiyle ortaya çıkan zararın tazmini borcunun doğabilmesi için haksız fiil ile zarar arasında bulunması gerekli neden- sonuç ilişkisidir. İllyet bağı ortadan kaldıran sebepler;

- Mücbir sebep,
- Zarar görenin kusuru ve
- Üçüncü kişinin ağır kusurudur.

Mücbir sebep, sorumlunun faaliyet ve işletmesi dışında oluşan sözleşmeden doğan borcun ihlaline kesin olarak ve kaçınılmaz bir şekilde yol açan, öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan olağanüstü bir olaydır.

İşveren Sorumluluğunun Diğer Sorumluluk Halleriyle Karşılaştırılması

İşverenin iş kazası ve meslek hastalığından doğan sorumluluğunda, sözleşmeden doğan sorumluluğun yanında TBK m.49,66, 67, ve m.116’da düzenlenen sorumluluk şartları da gerçekleşmiş olabilir. Bu durumda işçi işvereni hangi maddeye göre sorumlu tutacağı konusunda seçimlik hakka sahiptir. Söz konusu sorumluluk halleri ispat ve zamanaşımı süreleri bakımından farklıdır.

Zamanaşımı: bir alacak hakkının belli bir süre içinde kullanılmaması yüzünden dava edilebilme niteliğinin yitirilmesi ya da kanunda öngörülen sürenin geçmesi ile bir hakkın dava yoluyla elde edilebilme olanağının zayıflamasıdır.

İşverenin haksız fiil sorumluluğunda işçi, işverenin kusuru olduğunu ispatlamak zorundadır. Aksine sözleşmeden doğan sorumlulukta işverenin kusurlu olduğu karine olarak kabul edilir. İşveren sorumluluktan kurtulmak için kusursuz olduğunu ispat etmek zorundadır. Sözleşmeden doğan sorumlulukta zamanaşımı süresi 10 yıl, haksız fiilden doğan sorumlulukta zamanaşımı süresi 2 yıldır.

Adam çalıştırmanın sorumluluğunda adam çalıştırıcı işçiye gerekli talimat verirken ve gözetim ve denetimde özeni gösterdiğini ispatlarsa sorumluluktan kurtulabilir. Kısaca adam çalıştırıcının sorumluluğu da karine olarak kabul edilmiştir. Zira, işverenin sözleşmeden doğan sorumluluğunda kusurlu olduğu kabul edilir. Adam çalıştırıcının sorumluluğunda zamanaşımı süresi zarar görenin öğrendiği tarihten itibaren 2 yıl, her halde de fiilin işlendiği tarihten başlayarak 10 yıldır.

Hayvan bulunduranın sorumluluğunda hayvan bulunduran kimse bu zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispatlarsa sorumluluktan kurtulabilir. Hayvan bulunduranın sorumluluğunun şartları; üçüncü kişinin uğradığı zarar olması, bu zararın hayvan tarafından verilmiş olması ve zarar ile hayvan arasında uygun illiyet bağının olmasıdır. Zamanaşımı süresi zarar görenin öğrendiği tarihten itibaren 2 yıl, her halde de fiilin işlendiği tarihten başlayarak 10 yıldır.

Yapı malikinin sorumluluğunun şartları: bina veya diğer yapı eserlerinin olması, bina veya diğer yapı eserlerinin yapımında bozukluk veya bakımından eksikliklerin olması, bina veya diğer yapı eserinin yapımında bozukluk veya bakımında eksiklik ile uğranılan zarar arasında uygun illiyet bağının olmasıdır. İntifa ve oturma hakkı sahiplerinin de binanın bakımındaki eksikliklerden doğan zararlardan malikle birlikte müteselsilen sorumlu olduğu kabul edilmektedir.

Yardımcı kişilerin fiillerinden sorumluluk kapsamında işveren, yardımcı kişilerin işi yürüttükleri sırada diğer tarafa verdikleri zarardan TBK m. 116'ya göre sorumludur.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda İşverenin Sorumluluğuna İlişkin Düzenlemeler

İSGK'da getirilen düzenlemelerde işverenin iş sağlığı ve güvenliği konusunda; her türlü önlemi alma, denetleme, işçileri bilgilendirme yükümlülüğü yanında işçilerin de bu önlemlere uyma yükümlülüğü düzenlenmiştir. İSGK md.4'te işverenin işçiye koruma ve gözetme borcunun düzenlendiği TBK m.417 gibi nisbi emredici nitelikte olup, işçi lehine olmadıkça aksine anlaşma yapılması yani değiştirilmesi mümkün değildir.

İşveren işyerinde işçilerin karşılaşılabileceği işletme tehlikelerine karşı gerekli her türlü önlemi almak ve araç ve gereçleri eksiksiz bulundurmakla yükümlüdür.

İşverenin gerekli her türlü önlemi alma yükümlülüğü, işverenin teknolojik gelişmelere uygun önlemleri almasını gerektirir.

İşveren, önlemlere uyulup uyulmadığını, araç ve gerecin kullanılıp kullanılmadığını denetlemekle de yükümlüdür.

İşveren, işçilere gerekli iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerini vermekle yükümlüdür.

İşveren iş sağlığı ve güvenliği yönünden risk değerlendirmesi yapmak veya yaptırmakla da yükümlüdür

İşveren iş kazalarını kazadan sonraki 3 işgünü içinde sağlık hizmeti sunucularına veya işyeri hekimi tarafından kendisine bildirilen meslek hastalıklarını da öğrendiği tarihten itibaren 3 işgünü içinde SCK'ya bildirmelidir.

İşveren; elli ve daha fazla çalışanın bulunduğu ve altı aydan fazla sürekli işlerin yapıldığı işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili çalışmalarda bulunmak üzere iş sağlığı ve güvenliği kurulu oluşturmakla da yükümlüdür.

İSGK'da yer alan koruma ve gözetme borcunu yerine getirmeyen, gerekli iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini almayan işveren için idari ve cezai yaptırımlar getirilmiştir.

Çalışanlar uygulamaya konulan iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerine katılmak ve eğitimlerde aldıkları bilgileri yaptıkları işlerde uygulamak ve talimatlara uymak zorundadırlar.

İşçiler iş sağlığı ve güvenliği önlemlerin uymamaları sonucu meydana gelen zarardan sorumludur.